

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук,
професора Довгої Тетяни Яківни
на дисертацію **Гончарук Марини Володимиривні**
«Педагогічні умови формування інтегрованого освітнього
середовища в початковій школі східних земель Німеччини»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

На початку ХХІ століття освіта в Україні переживає нелегкий період, зумовлений докорінними змінами в суспільному житті, і зокрема, необхідністю інтеграції в європейський освітній простір. У відповідь на виклики часу було прийнято важливе державне рішення: «Потрібна докорінна реформа, що зупинить негативні тенденції, перетворить українську школу на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності України».

Концептуальними зasadами реформування середньої освіти проголошено збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що в сукупності забезпечують психологічний комфорт і сприяють вияву творчості дітей.

Цілком закономірно, що увага суспільства та педагогічної громадськості прикута сьогодні до проблем загальної середньої школи, а особливо до її початкової ланки, адже цього навчального року до Нової української школи масово пішли не просто першокласники, а здобувачі початкової освіти – маленькі українці й українки, яким доведеться першими здолати 12-річний рубіж на шляху впровадження інновацій в освітній простір України.

Від того, яким буде результат цього процесу, залежить подальший розвиток нашої освіти і країни в цілому. Тому сьогодні надзвичайно актуальним є пошук ефективних шляхів і засобів реалізації завдань реформування освіти – від удосконалення державної освітньої політики до діяльності конкретних закладів освіти. До цього пошуку сьогодні активно долучилися представники МОН України, науковці, вчителі-практики, оскільки саме на них лягає увесь тягар відповідальності за майбутнє нашої країни.

У зв'язку з цим, дисертаційне дослідження Гончарук Марини Володимирівни «Педагогічні умови формування інтегрованого освітнього середовища в початковій школі східних земель Німеччини» якраз на часі, адже воно цілком відповідає актуальним запитам педагогічної науки і практики – його автором зроблено спробу вивчити й упровадити в українську школу кращий досвід організації початкової освіти, напрацьований німецькими колегами.

Слід відзначити, що за відсутності системного вивчення інтегрованого освітнього середовища в початковій школі східних земель Німеччини українськими, російськими та німецькими вченими-компаративістами, М. В. Гончарук поставилась до цього дуже відповідально: вона власноруч опрацювала офіційні документи освітніх реформ ФРН (закони про освіту, директивні документи й нормативні акти ФРН, доповіді та рішення комісій Конференції культури й освіти Німеччини), звернулась до архівних джерел зарубіжної україніки та Педагогічного наукового архіву ФРН, педагогічної періодики тощо. Завдяки зусиллям молодої вченої, українські науковці матимуть змогу ознайомитися з працями німецьких дидактів у галузі початкової освіти і, зокрема, ідеями німецьких дослідників з проблеми формування інтегрованого освітнього середовища початкової школи.

Автор запропонувала та обґрунтувала педагогічні умови формування інтегрованого освітнього середовища (реалізація компетентнісно-орієнтованої парадигми освіти та міжпредметних зв'язків; вибір методів і форм навчання відповідно до компетентностей учнів та мети уроку; поєднання урочної й позаурочної діяльності учнів початкової школи) та перевірила їхню ефективність в навчально-виховному процесі низки експериментальних шкіл м. Києва: ЗНЗ №114 та №243, гімназії №107 «Введенська», приватного закладу «Німецько-українська міжкультурна школа в м. Києві».

Одним з суттєвих наукових здобутків Марини Володимирівни вважаємо розроблену нею періодизацію формування інтегрованого освітнього середовища в початковій школі східних земель Німеччини з 1945 по 2016 рр.: перший період (з 1945 по 1960 рр.) – реформування освіти; другий період (з

1961 по 1989 рр.) – модернізація структури освіти; третій період (з 1990 по 1999 рр.) – удосконалення системи освіти); четвертий період (з 2000 по 2016 рр.) – розвиток освіти на сучасному етапі.

Окрім того, автором дисертації було складено історичну таблицю становлення початкової освіти східних земель Німеччини за період з 1945 до 2016 року, яка уможливлює більш глибоке вивчення історії німецької початкової освіти, розширює та систематизує обсяг наукових знань з порівняльної педагогіки.

Очевидно, що дисертант прислухалась до настанови відомого вченого в галузі історії педагогіки, академіка О. В. Сухомлинської, яку та адресувала молодим історикам педагогіки: «періодизація – це певна схема (кістяк, скелет), на яку ми «нанизуємо» множину подій – результатів нашої пізнавальної діяльності у виглядів «фактів-знання», що у своїй сукупності являють образ певного явища, що виступає для нас в якості об'єкту періодизації – об'єкту пізнання».

Прикметно, що орієнтиром для своїх наукових пошуків М. В. Гончарук обрала праці фундатора початкової освіти в Україні, академіка О. Я. Савченко, основного розробника ключових компетентностей для учнів початкової школи, автора навчальних програм для закладів початкової освіти, зокрема, запропонований нею середовищно-орієнтований підхід до навчання та принцип інтегрування різнопредметних знань у початковій ланці освіти.

Одна з провідних ідей Концепції «Нова українська школа» (2016) – це ідея створення *середовища, що належить дітям*: «Усі діти заслуговують навчатися у такому середовищі, де забезпечуються їхні потреби – базові потреби, потреби у навченні, додаткові потреби (для дітей з особливими освітніми потребами). У такому освітньому середовищі є баланс між навчальними видами діяльності, ініційованими вчителем, та видами діяльності, ініційованими самими дітьми».

Унаслідок вивчення та узагальнення ідей українських та німецьких дидактів з проблеми формування освітнього середовища, М. В. Гончарук було запропоновано власне бачення сутності інтегрованого освітнього середовища в

початковій школі, яке вона презентує як «оточення учня, організоване на інтегрованих засадах, що забезпечує формування гармонійно розвиненої особистості та якісну освіту відповідно до сучасних вимог суспільства й освітніх державних стандартів та успішно функціонує, виконуючи ключові педагогічні умови».

Вельми важливо, що приватний заклад «Німецько-українська міжкультурна школа в м. Києві», яку очолює М. В. Гончарук, протягом 2013-2017 рр. слугував базою для проведення дослідно-експериментальної роботи з означеної проблеми, що підтверджується відповідними наказами Міністерства освіти і науки України (№682 від 12.06.2012 р. та №1000 від 18.08.2016 р.).

Поскільки Державний стандарт початкової загальної освіти в Україні передбачає організацію освітнього процесу *на інтегровано-предметній основі*, дисертант зреалізувала цей принцип під час розроблення авторських навчальних програм та інтегрованих курсів для учнів 1–4 класів українських шкіл. Особливо слід відзначити її авторський внесок у розробку програмно-методичного забезпечення іншомовної освітньої галузі: «Іноземна мова (німецька)», «Українська мова як іноземна», «Іноземна мова (англійська)» та оригінальний підхід до побудови інтегрованих навчальних курсів («Математика та Інформатика», «Природознавство та Я у світі», «Основи здоров'я та Етика»). Зазначені програми були створені на основі змісту вітчизняних навчальних програм та програм шкіл східних земель Німеччини. З цією метою дисертант неодноразово відвідувала Німеччину, де особисто аналізувала нормативні документи та методичні матеріали, вивчала досвід учителів німецьких шкіл – Вільної школи Клари Шуман м. Лейпцига, початкових шкіл №10 і 15 м. Дрездена тощо.

Не можна оминути й той факт, що в рамках робочої групи з питань оцінювання у початковій школі спільно з МОН України та Інститутом модернізації змісту освіти на основі німецького «Табеля компетентностей» М. В. Гончарук було розроблено «Свідоцтво досягнень» для учнів першого класу на 2018/2019 н. р., яке пройшло первинну апробацію в підпорядкованому їй освітньому закладі «Німецько-українська міжкультурна школа в м. Києві».

Слушно, що автору вдалося виявити *подібні риси* початкової освіти Німеччини та України (щільна наповнюваність класів, запровадження методик особистісно і компетентнісно зорієнтованого навчання, часткова відсутність мультимедійного забезпечення у територіально віддалених школах) та *відмінності* (у навчальних планах та програмах, у тривалості уроків, у системі оцінювання та застосуванні ІКТ), а також позитивні й негативні тенденції формування інтегрованого освітнього середовища східних земель Німеччини. Їхнє виявлення відкриває нові можливості для подальшого розвитку інтегрованого освітнього середовища української початкової школи.

Отже, під впливом прогресивних ідей німецьких учених та передового досвіду початкових шкіл східних земель Німеччини, М. В. Гончарук було визначено можливості використання прогресивного німецького досвіду для вдосконалення діяльності початкової школи в Україні, розроблено методичні рекомендації з формування інтегрованого освітнього середовища в умовах вітчизняної початкової освіти, запропоновано зміни, які сприятимуть ефективності формування інтегрованого освітнього середовища початкової школи та можуть успішно реалізуватися на різних рівнях: на законодавчому та управлінському, на рівні навчальних закладів та вчителів.

Вважаємо, що поставлені в дослідженні завдання виконано повністю. Його основні положення та результати висвітлено в 14 наукових публікаціях автора (з них 11 – одноосібні). Матеріали дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях різного рівня, нарадах керівників закладів загальної середньої освіти Подільського району м. Києва, презентовано під час виступів перед німецькими та українськими вчителями.

Вірогідність результатів наукового дослідження М. В. Гончарук підтверджується ґрутовною джерельною базою, комплексом теоретичних та емпіричних дослідницьких методів, застосуванням критеріально-рівневого підходу до виявлення сформованості інтегрованого освітнього середовища в початковій школі східних земель Німеччини та України.

Позитивно оцінюючи роботу в цілому, все ж уважаємо незайвим висловити деякі зауваження та побажання.

1. На наш погляд, варто уточнити поняття «ключова» і «предметна» компетентність з позиції німецьких та українських учених. Водночас, потребує критичного осмислення використання терміну «методична компетентність» стосовно учнів початкової школи (С.60). Як відомо, вітчизняна класифікація ключових компетентностей учнів початкової школи не містить методичної компетентності, оскільки в нас вона традиційно вважається складником професійної компетентності вчителя.

2. На С.85-86 дисертації наведено перелік головних складників змісту початкової освіти Німеччини, укладений на основі оновлених законодавчих актів 2000-2005 рр. Цей перелік видається нам не зовсім узгодженим, оскільки містить неоднорідні компоненти. Наприклад: 1) загальнолюдські цінності та культура своєї країни; 2) серйозні зміни в техніці культури читання; 3) розширення навчальних програм тощо. Можливо, варто представити їх, як складники та чинники формування змісту освіти?

3. Назва таблиці 1.1 (на С.51) – «Етапи розвитку освітнього середовища початкової школи України та Німеччини» не відповідає її змісту, оскільки таблиця ілюструє періодизацію формування інтегрованого освітнього середовища виключно в початковій школі східних земель Німеччини.

4. Дисертант не оминула увагою особливості виховного середовища початкової школи. Так, на С.44 дисертації наведено оригінальну типологію виховного середовища за Я. Корчаком. Проте, вважаємо на краще більш детально розкрити позиції сучасних авторів, які займаються цією проблемою в Україні та Німеччині.

5. Безумовно, неординарним та цінним практичним доробком для Нової української школи є розроблені М. В. Гончарук навчальні програми. Але, жаль, дисертант не вказала, на якому рівні і в якому форматі були презентовані ці програми, яке визнання вони отримали серед учителів та педагогічної громадськості.

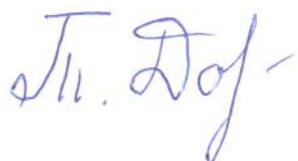
Однак, висловлені зауваження та побажання мають дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Зазначене вище слугує основою для висновку, що дисертація

М. В. Гончарук «Педагогічні умови формування інтегрованого освітнього середовища в початковій школі східних земель Німеччини» має значення для педагогічної теорії та практичної діяльності закладів початкової та вищої освіти, є завершеною, самостійною роботою, виконаною відповідно до вимог «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (положенням пунктів 9 і 11), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України за № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), що дає підстави для присудження її автору – Гончарук Марині Володимирівні наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки дошкільної
та початкової освіти Центральноукраїнського
державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

Т. Я. Довга

Підпис засвідчує:

доктор філологічних наук, професор,
проректор з наукової роботи
Центральноукраїнського
державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

С. П. Михіда